

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

©2020 КРАСНОНОСОВА О. М., ХАРЧЕНКО Р. В.

УДК 334.72
JEL: L26; P49

Красноносова О. М., Харченко Р. В. Визначення сутності та змісту поняття малого бізнесу

Мета статті – актуалізація визначення сутності та змісту поняття малого бізнесу з огляду на подальші дослідження його функціональної спроможності в мінливих умовах сьогодення. Для досягнення поставленої мети дано визначення сутності та змісту поняття малого бізнесу, який являє собою систему відносин, що виникають у результаті взаємодії малих і середніх за розміром суб'єктів господарювання із представниками та інститутами ринку на ініціативній основі ведення економічної діяльності, що здійснюється за рахунок власних або позикових ресурсів на свій ризик і за умови соціальної відповідальності та ставить головною метою одержання прибутку та розвиток власної справи. Визначення малого бізнесу як системи відносин надає переваги системного підходу як інструменту дослідження складних систем, при якому будь-яка з них розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають «вхід» – мету та «вихід» – результат, а також зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок і процеси, тобто послідовні зміни предметів і явищ, що відбуваються за певним порядком. Визначення ролі малого бізнесу в національній економіці виконано на підґрунті його основних властивостей, а саме: швидкої адаптації до рівня попиту та купівельної спроможності на місцевих ринках; здатності створювати унікальні товари та виконувати разові замовлення споживачів; організації оплачуваної зайнятості значної кількості осіб на тлі скорочення обсягів виробництва великих підприємств; розвитку місцевих промислів із урахуванням ментальної специфіки споживачів; сприяння професійній підготовці працівників на основі набуття практичних навичок. На підґрунті результатів регресійного аналізу доведено наявність тісного зв'язку між станом розвитку малого бізнесу та станом економіки країни. Аналіз виконано за даними офіційної статистики України за період шести років (2013–2018 рр.). Виходячи з отриманих результатів можна стверджувати, що створення умов для розвитку малого бізнесу з боку держави сприяє зміцненню державної економічної системи.

Ключові слова: підприємництво, малий бізнес, економічна система, частка малого бізнесу, розвиток малого бізнесу.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-293-301>

Рис.: 1. **Табл.:** 7. **Бібл.:** 25.

Красноносова Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 поверх, Харків, 61166, Україна)

E-mail: krasnososova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0863-3705>

Research ID: N-4863-2018

Харченко Руслан Валерійович – молодший науковий співробітник відділу промислової політики та енергетичної безпеки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 поверх, Харків, 61166, Україна)

E-mail: stratos0911@gmail.com

UDC 334.72
JEL: L26; P49

Krasnososova O. M., Harchenko R. V. Defining the Essence and Content of the Concept of Small Business

The article is aimed at actualizing the definition of the essence and content of the concept of small business in view of further research of its functional capacity in the changing conditions of today. To achieve this aim, the essence and content of the concept of small business are defined, which is a system of relations arising from the interaction of small and medium-sized business entities with representatives and institutions of the market on an initiative basis of conduct of economic activity, which is accomplished at the expense of own or borrowed resources at their own risk and subject to social responsibility and sets the main goal of profit and the own business development. The definition of small business as a system of relations provides the advantages of a system approach as an instrument for researching the complex systems, where any of the systems is seen a set of interrelated elements that have «input» – purpose and «output» – result, as well as communication with the external environment, feedback and processes, that is, consistent changes in objects and phenomena occurring in a certain order. Determination of the role of small business in the national economy is carried out on the basis of its main properties, namely: rapid adaptation to the level of demand and purchasing power in local markets; ability to create unique products and fulfill one-time orders of consumers; organization of paid employment of a significant number of people against the background of a reduction in the production of large enterprises; development of local crafts, taking into account the mental specifics of consumers; facilitation of professional training of employees on the basis of acquiring practical skills. On the basis of the results of regression analysis, the existence of a close relationship between the condition of small business development and the condition of the country's economy is proved. The analysis was carried out according to official statistics of Ukraine for the period of six years (2013–2018). Based on the results obtained, it can be suggested that the creation of conditions for the development of small business on the part of the State will contribute to the strengthening of the State economic system.

Keywords: entrepreneurship, small business, economic system, small business share, small business development.

Fig.: 1. **Table:** 7. **Bibl.:** 25.

Krasnososova Olena M. – PhD (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor, 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: krasnososova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0863-3705>

Research ID: N-4863-2018

Harchenko Ruslan V. – Junior Researcher of the Department of Industrial Policy and Energy Security, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor, 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: stratos0911@gmail.com

Підтримка розвитку та зміцнення малого бізнесу є одним із пріоритетів економічного розвитку України. Своєю чергою, розвиток підприємництва є однією з невідмінних і необхідних умов становлення розвинутої економіки. Представники малого бізнесу мають великий потенціал для поліпшення стану економіки внаслідок таких якостей, як гнучкість і динамічність. Підприємницька діяльність в умовах ринкової економіки характеризуються великою кількістю економічних процесів, яким властиві динамічність, велика кількість і мінливість факторів впливу. Особливої актуальності це питання набуло останнім часом, коли людство зіткнулося з проблемою забезпечення громадянам стандартів проживання в умовах пандемії. Саме представники малого бізнесу проявили здатність до швидких змін. Сучасні умови господарювання зобов'язують підприємців мати високий рівень конкурентоспроможності.

Представники малого бізнесу швидко та повно враховують зміни попиту на продукцію та послуги, вони мобільні при впровадженні нововведень. Малий бізнес не капіталомісткий, може функціонувати на основі наявної інфраструктури, ефективно використовувати регіональні трудові та матеріальні ресурси. Завдяки цьому підприємці здатні створювати чималий виробничий потенціал у відносно короткий період часу. При цьому функції представників малого бізнесу досить різноманітні. Завдяки здатності оперативно реагувати вони виступають важливим провідником науково-технічного прогресу. Малий бізнес став невід'ємною складовою високорозвинутої ринкової системи, сучасної моделі ринкового господарства.

Мета статті – актуалізація визначення сутності та змісту поняття малого бізнесу з огляду на подальші дослідження його функціональної спроможності в мінливих умовах сьогодення.

У даний час ставлення науковців до визначення сутності малого бізнесу дещо суперечливе. В економічній літературі використовуються терміни «підприємництво» та «бізнес». Ці категорії тісно взаємозалежні й у багатьох випадках ототожнюються, тому доцільно розглянути обидві (*табл. 1*).

Незважаючи на певні розбіжності в тлумаченні змісту поняття «підприємництво», всі джерела підтверджують, що воно є діяльністю, яка розпочата та ведеться на власний розсуд з метою отримання прибутку.

Підприємницькою діяльністю можуть займатися великі, середні та малі підприємства, а кількісні параметри малого бізнесу визначаються «верхніми» межами чисельності зайнятих, розмірами статутного капіталу, вартістю основних фондів, обсягами обороту (прибутку, доходу).

Зокрема, згідно з оцінками експертів Світового банку, у країнах, що розвиваються, існує близько 50 визначень малого підприємства, для чого використовують різні класифікаційні ознаки. Такими критеріями

можуть бути: розмір капіталу, чисельність працюючих, галузева належність.

Діюче українське законодавство критерієм для віднесення того чи іншого суб'єкта господарювання до розряду малих передбачає згідно з п. 3 ст. 55 Господарського кодексу України [21] таке: «Суб'єктами мікропідприємництва є:

- ✦ фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- ✦ юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

- ✦ фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- ✦ юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва» [21].

Отже, згідно із законодавством України суб'єкти підприємницької діяльності розподіляються за розміром виходячи з чисельності працюючих і розмірів річного доходу.

У загальному визначенні термін «бізнес» – це будь-який дозволений законодавством вид діяль-

Визначення змісту поняття «підприємництво»

Автор(-и) / Джерело	Зміст поняття
1	2
Rostow W. W. [1]	Підприємництво – це особливий вид економічної активності, тому що його початковий етап пов'язаний, як правило, лише з ідеєю – результатом розумової діяльності, яка на виході набуває матеріальної форми. Наявність інноваційності є характеристикою підприємницької діяльності
Смит А. [2]	Підприємець враховує лише свій особистий інтерес, переслідуючи свою власну вигоду, при цьому він несвідомо йде до мети, яка зовсім не входила в його наміри. Переслідуючи свої власні інтереси, він часто більш дієвим чином служить інтересам суспільства, ніж тоді, коли свідомо намагається служити їм
Шумпетер Й. [3]	Характеристикою найважливішої функції підприємництва є розробка й обґрунтування процесу реалізації нововведень. Існують три групи мотивів діяльності підприємця: «перш за все, це мрія та воля заснувати свою приватну імперію... Друга група мотивів пов'язана з волею до перемоги... Третя... пов'язана з радістю творчості»
Друкер П. Ф. [4]	Підприємця відрізняє інноваційний тип мислення. Інноваційність – особливий інструмент підприємця. Тільки переваги дають прибуток, єдиним справжнім прибутком є прибуток новатора
Кредісов В. А., Панченко Є. Г., Кредісова А. І. [5]	Існує чотири мотиви підприємництва: багатство, влада, воля, можливість творчості. Превалювання одного з мотивів залежить не тільки від обставин, але й від особистості. Оскільки для підприємництва обов'язковими є три передумови: новаторство, ризик і наявність початкового капіталу, то залежно від їх співвідношення, а також ролі підприємця в розвитку суспільства, існує така класифікація підприємців: підприємець-новатор, який пропонує суспільству принципово новий товар чи послугу; нетерплячий підприємець, який бачить можливості зростання та недоліки, але не має достатньої влади або капіталу; підприємець-ремісник, який доводить продукт до високого рівня та перетворює його у вигідний товар; підприємець-нащадок, який отримує в спадщину можливості та капітал; підприємець-хитрун, про якого можна сказати, що він навчився робити товари в інших, для інших, а згодом організує самостійну діяльність
Кретов С. Н. [6]	Підприємництво – вища форма бізнесу, пов'язана з постійним подоланням сформованих господарських стереотипів, створення принципово нової продукції
Райзберг Б. А., Лобко А. Г. [7]	Підприємництво – це ініціативна, самостійна, здійснювана від свого імені, на свій ризик, під свою майнову відповідальність діяльність громадян, фізичних і юридичних осіб, спрямована на систематичне одержання доходу, прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт, надання послуг. Підприємництво переслідує також мету підвищення іміджу, статусу підприємця
Варналій З. С. [8]	Мале підприємництво – самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств і громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку
Виговська В. В., Іляш О. І. [9]	Підприємництво – це самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств і громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу
Лапуста М. Г., Старостін Ю. Л. [10]	Підприємницька діяльність здійснюється суб'єктами ринкової економіки при певних встановлених законами, державними органами чи іншими представницькими органами критеріях (показниках)
Полятикін Л. І. [11]	Підприємництво – це самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку
Кошелева Т. Н. [12]	Підприємництво – це не тільки цілеспрямована підприємницька діяльність фізичної або юридичної особи, пов'язана з підвищеним ризиком, заснована на використанні інноваційної ідеї, основною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва та продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг, що враховує економічну, соціальну, екологічну та стратегічну складові даної господарської діяльності фізичної або юридичної особи, з обов'язковим дотриманням норм законодавства, а й прагнення «малого підприємництва» як економічної необхідності стати сполучною ланкою між великим та середнім підприємництвом і суспільством в особі споживача, відповідно до пропонуваного критерію

1	2
Швецов А., Лексін В., Сітніков О. [13]	Підприємництво – це бізнес, в якому головним суб'єктом є підприємець, який раціонально сполучає фактори виробництва на особистій ініціативній та інноваційній основі під економічну відповідальність з метою отримання прибутку
Довгальова О. В., Балабенко О. В. [14]	Підприємництво – особлива форма економічної активності, що передбачає орієнтацію на досягнення комерційного успіху; інноваційний і ризиковий характер діяльності; перспективність спрямування на подальший розвиток, розширення масштабів і сфери діяльності; свободу та самостійність суб'єктів у прийнятті управлінських рішень та здійсненні бізнесу; майнову відповідальність підприємця за результати господарювання; постійний характер господарської діяльності, укладання регулярних, а не одноразових угод
Мамонтов В. Д. [15]	Підприємництво – господарська діяльність суб'єкта в цілях отримання прибутку й особливий, творчий тип господарювання (економічної поведінки), що відрізняється новаторством, знаходженням усе більш ефективних способів використання ресурсів, відкритістю до нових перспектив, готовністю йти на ризик
Савченко В. [16]	Підприємництво передбачає не лише відносно невеликі розміри підприємства та масштаби господарської одиниці, але й обов'язкове базування останньої на особливо ризикованій та інноваційній основі, на повній економічній відповідальності, на персоніфікованих і гнучких управлінні та організації відтворення з метою отримання максимального підприємницького доходу з одиниці затраченого капіталу
Говорушко Т., Тимченко О. [17]	Підприємництво – це особлива система економічних відносин, за яких головною рушійною силою, суб'єктом господарювання є підприємець, котрий поєднує особові й матеріальні фактори відтворення на інноваційній основі, особистій ініціативі та економічній відповідальності та зацікавленості, ризику з метою одержання підприємницького доходу
Нечивілова Н. І. [18]	Підприємницька діяльність здійснюється малими підприємствами відповідно до установлених законодавством критеріїв, а також громадян-підприємців, які ведуть самостійну господарську діяльність для забезпечення самозайнятості та зайнятості членів своєї родини та інших громадян на власний ризик, як правило, маючи за мету одержання прибутку
Хамідуллін Ф. Ф. [19]	Підприємництво – це складна, імовірна, динамічна система, що охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу та споживання, матеріальних благ і, як будь-яка складна система, повинна розглядатися в різних аспектах. У соціально-економічному аспекті її входом є певні соціально-економічні відносини людей у суспільстві, виходом – відтворені та розвинуті системою виробничі відносини
Закон України «Про підприємництво» [20]	Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством

ності, що приносить дохід. Для визначення суб'єкта малого бізнесу в теорії та у практиці господарювання використовуються кількісні й якісні ознаки (табл. 2).

Статистичним показником, який служить характеристикою стану малого бізнесу в Україні, є частка представників малого бізнесу в обсягах виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання національної економічної системи (табл. 3).

Як бачимо з даних табл. 3, частка малого бізнесу в обсягах виробленої продукції (товарів, послуг) в економіці країни в цілому постійно зростає з року в рік, що свідчить про значний потенціал цього сектора економіки.

Не менш важливим в економічному аналізі є показник кількості зайнятих працівників як по секторах економіки, так і по видах економічної діяльності. Але

навіть у використанні критерію по чисельності зайнятих є свої особливості, а саме:

- ✦ відрізняються підходи по країнах світу у визначенні самого поняття зайнятості. В одних випадках використовується показник середньої чисельності зайнятих за рік, в інших – середньоспискова чисельність або середньоспискова чисельність без обліку певних категорій найманих робітників;
- ✦ відрізняються масштаби застосування даного критерію. Так, критерій може бути єдиним для всього сектора або ж диференціюватися по видах діяльності. Наприклад, у ЄС мікропідприємствами вважаються всі підприємства із чисельністю зайнятих до 10 осіб, незалежно від виду діяльності.

Найбільш часто використовується як показник зайнятості «середньоспискова чисельність». Відразу

Визначення змісту поняття «бізнес» і «малий бізнес»

Автор(-и) / Джерело	Зміст поняття
Райзберг Б. А., Лобко А. Г. [7]	Бізнес (від англ. business – справа, підприємництво) – ініціативна економічна діяльність, здійснювана за рахунок власних або позикових ресурсів на свій ризик і під свою відповідальність, що ставить головними цілями одержання прибутку та розвиток власної справи. Бізнес у невеликих масштабах на малих фірмах називають малим. Малий бізнес – це бізнес, здійснюваний у малих формах, що опирається на підприємницьку діяльність приватних підприємців, невеликих фірм, малих підприємств. Малий бізнес характерний для деяких видів і форм виробництва, торгівлі, сфери послуг
Малий бізнес. Статті, технології и многое другое [22]	Малий бізнес – це підприємницька діяльність, здійснювана суб'єктами ринкової економіки при певних встановлених законами, державними органами або іншими представницькими організаціями критеріях, конституціонуючих сутність цього поняття
Кретов С. Н. [6]	Поняття бізнес ширше, ніж підприємництво, оскільки його основна функція – виробництво маси товарів і послуг для задоволення індивідуальних і суспільних потреб
Варналій З. С. [8]	Малий бізнес – це діяльність малих підприємств та окремих громадян з метою одержання прибутку, не обов'язково це має бути ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності
Максвелл Дж. С. [23]	Сьогодні однозначного визначення малого бізнесу у світовій практиці немає. Критерії, що відносять те або інше підприємство до розряду малого, варіюються в різних країнах по-різному

Таблиця 3

Частка представників малого бізнесу в обсягах виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання в Україні

Рік	Частка в обсягах виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання	
	Суб'єкти малого підприємництва	З них суб'єкти мікропідприємництва
2013	0,198068	0,088192
2014	0,213506	0,105776
2015	0,215967	0,108408
2016	0,240457	0,125396
2017	0,247577	0,13255
2018	0,258612	0,1411

Джерело: складено за [24].

підкреслимо, що в умовах, коли для малого бізнесу широкі поширення одержали такі форми залучення працівників, як зовнішнє сумісництво або складання договорів цивільно-правового характеру, доцільно оперувати показником середньої чисельності зайнятих.

Розглянемо, яка частка зайнятих припадає на представників малого бізнесу в Україні (табл. 4) у загальній кількості осіб зайнятих у національному господарстві.

Очевидним є той факт, що частка малого бізнесу за показником чисельності зайнятих у національній економічній системі має тенденцію до скорочення починаючи з 2014 р. Це можна пояснити прагненням підприємців мінімізувати витрати на виробництво.

Таблиця 4

Частка малого бізнесу в національній економічній системі за показником кількості зайнятих працівників

Рік	Частка малого бізнесу за кількістю зайнятих працівників у національній економіці	
	Суб'єкти малого підприємництва	З них суб'єкти мікропідприємництва
2010	0,200934	0,077288
2011	0,205765	0,077613
2012	0,206003	0,079156
2013	0,206669	0,081744
2014	0,191765	0,082247
2015	0,192714	0,084523
2016	0,196305	0,079264
2017	0,203771	0,087778
2018	0,192323	0,082543

Джерело: складено за [24].

Оскільки сучасні технології не дають змоги суттєво скоротити витрати на сировину, матеріали, напівфабрикати та енергоносії, скорочення відбувається за рахунок живої праці, тобто підприємці не оформлюють з виконавцями договори найму на роботу. Таким чином відбувається тінізація соціально-економічних відносин між роботодавцями та найманими працівниками, а дані офіційної статистики відбивають ці процеси як скорочення частки малого бізнесу у використанні найманої праці.

Підтвердимо чи спростуємо цю гіпотезу, дослідивши, яка частка припадає на представників малого бізнесу у витратах на персонал і, зокрема, на оплату

праці, у загальній сумі цих витрат по національній економіці (табл. 5).

Як свідчать статистичні дані, частка представників малого бізнесу у витратах на персонал знаходиться в межах 19–21%. Тобто, це лише п'ята частина загальнонаціональних витрат на персонал. Щодо мікропідприємств, то на них припадає приблизно 8–10%, тобто майже половина від витрат на персонал представниками малого бізнесу.

Щодо витрат на оплату праці персоналу, цей показник знаходиться в межах 19–20% від загальнонаціональної суми цих витрат, що ще раз доводить той факт, що в Україні представники малого бізнесу займають п'яту частину загального обсягу суб'єктів господарської діяльності.

Ще одним показником, який служить характеристикою місця, що займає малий бізнес у національній економічній системі, є частка доданої вартості за витратами виробництва, яка припадає на представників малого бізнесу, в загальній кількості суб'єктів господарювання в Україні (табл. 6).

Як видно з даних табл. 6, на представників малого бізнесу припадає п'ята частина загальнонаціонального виробництва товарів, послуг і робіт промислового характеру. Отже, по результатах проведеного аналізу можна стверджувати, що в Україні на сектор малого бізнесу припадає 20% загальнонаціональних обсягів господарчої діяльності.

Визначимо також наявність чи відсутність взаємозв'язку між таким показником рівня розвитку економіки країни, як ВВП на душу населення, та часткою малого бізнесу у валовому внутрішньому продукті. У вибірку включимо дані офіційної статистики за період з 2013 по 2018 рр. Така обмеженість пояснюється відсутністю звітних даних [25] щодо діяльності представників малого бізнесу в інші періоди. Вхідні дані для статистичного аналізу зведено в табл. 7.

За даними табл. 7 виконаємо перевірку гіпотези про наявність взаємозв'язку між розвитком економіки країни та часткою представників малого бізнесу у внутрішньому валовому продукті. Тобто, чим більша частка представників малого бізнесу в економіч-

Таблиця 5

Частка малого бізнесу в загальнонаціональних витратах роботодавців на персонал

Рік	Частка малого бізнесу у витратах на персонал серед національних суб'єктів господарювання		Частка малого бізнесу у витратах на оплату праці персоналу серед національних суб'єктів господарювання	
	Суб'єкти малого підприємництва	З них суб'єкти мікропідприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	З них суб'єкти мікропідприємництва
2013	0,203535	0,096663	0,204023	0,096637
2014	0,1998	0,090958	0,199296	0,090667
2015	0,195947	0,087256	0,192751	0,085146
2016	0,197327	0,083892	0,191341	0,078617
2017	0,209756	0,080535	0,204077	0,075941
2018	0,20336	0,086453	0,196428	0,080972

Джерело: складено за [25].

Таблиця 6

Частка доданої вартості за витратами виробництва, яка припадає на представників малого бізнесу в загальній кількості суб'єктів господарювання

Рік	Частка представників малого бізнесу в доданій вартості за витратами виробництва серед суб'єктів господарювання	
	Суб'єкти малого підприємництва	З них суб'єкти мікропідприємництва
2013	0,200288	0,091301
2014	0,211246	0,102561
2015	0,194042	0,088314
2016	0,212661	0,10311
2017	0,2403	0,125922
2018	0,259211	0,137512

Джерело: складено за [25].

них результатах по країні в цілому, тим більш розвинута економіка країни. Як інструмент використаємо метод регресійного аналізу, який дає змогу чітко визначитися щодо наявності зв'язку між змінними. Як залежна змінна використано показник ВВП на душу населення, а незалежна змінна – це частка малого бізнесу у валовому внутрішньому продукті. Аналіз виконано за допомогою пакета Excel. Результати програмного продукту наведено на *рис. 1*.

Таблиця 7

Вхідні дані для статистичного аналізу

Рік	ВВП на душу населення, млн грн	Частка малого бізнесу у ВВП, %
2013	32244,80	0,003506
2014	36904,14	0,003882
2015	46412,62	0,003747
2016	55899,40	0,004252
2017	70232,99	0,004422
2018	84234,98	0,004509

Джерело: складено за [25].

зик і за умови соціальної відповідальності та ставить головною метою одержання прибутку та розвиток власної справи.

ВИСНОВКИ

Визначення малого бізнесу як системи відносин надає переваги системного підходу як інструменту дослідження складних об'єктів – систем, при якому будь-яка з них розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають «вхід» – мету та «вихід» – результат, а також зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок і процеси, тобто послідовні зміни предметів і явищ, що відбуваються за певним порядком. Тим визначенням, що існують у фаховій літературі, притаманний ряд недоліків, оскільки представники процесного підходу враховували загальні риси підприємництва, але не акцентували уваги на особливостях малого бізнесу, або обгрунтовували масштаби діяльності, але не приділяли уваги особливостям підприємництва, тим самим ототожнюючи ці два поняття, що не відповідає практиці. Представники нормативного підходу визначали ознаки малого бізнесу як виду підприємницької

ВИВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ							
Регресійна статистика							
Множинний R	0,92814594						
R-квадрат	0,86145488						
Нормований R-квадрат	0,8268186						
Стандартна похибка	8330,86975						
Спостереження	6						
Дисперсійний аналіз							
	df	SS	MS	F	Значущість F		
Регресія	1	1726163678	1726163678	24,87146	0,00755902		
Залишок	4	277613563	69403390,8				
Усього	5	2003777241					
Коефіцієнти							
	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y-перетин	-133281,912	37770,9468	-3,52868868	0,024259	-238150,873	-28412,9519	-238150,873
Змінна X1	46289956,1	9281883,78	4,98712947	0,007559	20519315,3	72060596,9	20519315,3

Рис. 1. Результат регресійного аналізу щодо визначення впливу стану розвитку малого бізнесу на економіку країни

Як бачимо, вплив є, й суттєвий, адже $R^2 = 0,86145488$. Отже, оскільки малий бізнес є важливою підсистемою в системі національної економіки, то доцільним є дати визначення його сутності на засадах системного підходу.

За сутністю та змістом малий бізнес являє собою систему, основу якої складають відносини, що виникають у результаті взаємодії малих і середніх за розміром суб'єктів господарювання із представниками та інститутами ринку на ініціативній основі ведення економічної діяльності, що здійснюється за рахунок власних або позикових ресурсів на свій ри-

діяльності, але не враховували впливу масштабів на результати господарської діяльності. Представники структурного підходу не враховували відмінностей підприємництва в невеликих масштабах від малого бізнесу. Представники комплексного підходу визнають специфічний набір властивостей, що притаманні малому бізнесу, але ігнорують наявність сукупності взаємопов'язаних елементів у його складі, в межах яких відбуваються певні процеси.

Отже, вбачається за доцільне використання саме системного підходу для визначення поняття «малий бізнес». ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Rostow W. W. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press, 1960. 35 p.
2. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / пер. с англ. М. : Эконом Ключ, 1993. 475 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. М. : Прогресс, 1982. 454 с.
4. Друкер П. Ф. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы / пер. с англ. М. : Бук Чембэр Интернэшнл, 1992. 352 с.
5. Кредісов В. А., Панченко Є. Г., Кредісова А. І. Менеджмент для керівників. Київ : Знання, 1999. 556 с.
6. Кретов С. Н. Предпринимательство: сущность, директивы, перспективы. М. : Знание, 1992. 61 с.
7. Райзберг Б. А., Лобко А. Г. Программно-целевое планирование и управление. М. : ИНФРА-М, 2002. 428 с.
8. Варналій З. С. Малое підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид. Київ : Знання, 2008. 302 с.
9. Виговська В. В., Іляш О. І. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С 59–64.
10. Лапуста М. Г., Старостин Ю. Л. Малое предпринимательство. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Инфра-М, 2005. 555 с.
11. Полятикіна Л. І. Методологічні основи організації обліку в малому бізнесі. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.2/228.pdf>
12. Кошелева Т. Н. Сущность и значение малого предпринимательства. *Общество. Среда. Развитие*. 2009. № 3. С. 18–25. URL: https://www.terrahumana.ru/arhiv/09_03/09_03_03.pdf
13. Швецов А., Лексин В., Ситников О. Развитие малого бизнеса в экономике российских регионов. Проект ТАСИС. М., 2004.
14. Довгальова О. В., Балабенко О. В. Управління малим бізнесом : підручник. Макіївка, 2011. 298 с.
15. Мамонтов В. Д. Дивергенция малого предпринимательства в современной экономике России : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.01. Тамбов, 2004. 450 с.
16. Савченко В. Феномен предпринимательства (экспериментальный спецкурс). *Российский экономический журнал*. 1996. № 1–2.
17. Говорушко Т., Тимченко О. Малий бізнес : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури. 2006. 200 с.
18. Нечивілова Н. І. Концептуальне осмислення базових категорій підприємницької діяльності «малий бізнес», «мале підприємництво», «мале підприємство». *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2011. № 26. С. 148–155. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2011/26/Netchiv.pdf
19. Хамидуллин Ф. Ф. Развитие методологии исследования малого бизнеса. *Проблемы современной экономики*. 2006. № 3/4. С. 171–174. URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1096>
20. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 р. № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
21. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
22. Малий бізнес. Статті, технології и многое другое. URL: <http://smallfinans.ru/index.php>
23. Максвелл Дж. С. Шеф и его команда: Как создать команду своей мечты. СПб. : Питер, 2000. 256 с.
24. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
25. Розвиток підприємництва / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm

REFERENCES

- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Dovhalyova, O. V., and Balabenko, O. V. *Upravlinnia malym biznesom* [Small Business Management]. Makiivka, 2011.
- Druker, P. F. *Rynok: kak vyyti v lidery. Praktika i printsipy* [Market: How to Become a Leader. Practice and Principles]. Moscow: Buk Chamber Interneshnl, 1992.
- Hovorushko, T., and Tymchenko, O. *Malyi biznes* [Small Business]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006.
- Khamidullin, F. F. "Razvitiye metodologii issledovaniya malogo biznesa" [Development of Small Business Research Methodology]. *Problemy sovremennoy ekonomiki*, no. 3/4 (2006): 171-174. <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1096>
- Kosheleva, T. N. "Sushchnost i znacheniyе malogo predprinimatelstva" [The Essence and Importance of Small Business]. *Obshchestvo. Sreda. Razvitiye*, no. 3 (2009): 18-25. https://www.terrahumana.ru/arhiv/09_03/09_03_03.pdf
- Kredisov, V. A., Panchenko, Ye. H., and Kredisova, A. I. *Menedzhment dlia kerivnykiv* [Management for Manager]. Kyiv: Znannia, 1999.
- Kretov, S. N. *Predprinimatelstvo: sushchnost, direktivy, perspektivy* [Entrepreneurship: Essence, Directives, Perspectives]. Moscow: Znanie, 1992.
- [Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
- Lapusta, M. G., and Starostin, Yu. L. *Maloe predprinimatelstvo* [Small Business]. Moscow: Infra-M, 2005.
- "Malyi biznes. Stati, tekhnologii i mnogoye drugoye" [Small Business. Articles, Technologies and Much More]. <http://smallfinans.ru/index.php>
- Maksvell, Dzh. S. *Shefi yego komanda: Kak sozdat komandu svoey mechty* [Chef and His Team: How to Create Your Dream Team]. St. Petersburg: Piter, 2000.
- Mamontov, V. D. "Divergentsiya malogo predprinimatelstva v sovremennoy ekonomike Rossii" [Divergence of Small Business in the Modern Russian Economy]: *dis. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.01*, 2004.
- Nechyvilova, N. I. "Kontseptualne osmyslennia bazovykh katehorii pidpriemnytskoi diialnosti «malyi biznes», «male pidpriemnytstvo», «male pidpriemstvo»" [Conceptual Understanding of the Basic Categories of Entrepreneurial Activity "Small Business", "Small Entrepreneurship", "Small Enterprise"]. *Visnyk NTU*

- «KhPI», no. 26 (2011): 148-155. http://www.kpi.kharkov.ua/archive/наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2011/26/Netchiv.pdf
- Poliatykina, L. I. "Metodolohichni osnovy orhanizatsii obliku v malomu biznesi" [Methodological Bases of the Organization of the Account in Small Business]. <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.2/228.pdf>
- "Rozvytok pidpriemnytstva" [Entrepreneurship Development]. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm
- Rayzberg, B. A., and Lobko, A. G. *Programmno-tselevoye planirovaniye i upravleniye* [Target Planning and Management]. Moscow: INFRA-M, 2002.
- Rostow, W. W. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press, 1960.
- Savchenko, V. "Fenomen predprinimatelstva (eksperimentalnyy spetskurs)" [The Phenomenon of Entrepreneurship (Experimental Specialty Course)]. *Rossiyskiy ekonomicheskij zhurnal*, no. 1-2 (1996).
- Shumpeter, Y. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Issledovaniya predprinimatelskoy pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla konyunktury* [Economic Development Theory. Research on Business Profit, Equity, Credit, Interest, and the Business Cycle]. Moscow: Progress, 1982.
- Shvetsov, A., Laksin, V., and Sitnikov, O. *Razvitiye malogo biznesa v ekonomike rossiyskikh regionov. Proekt TACIS* [Small Business Development in the Economy of Russian Regions. TACIS Project]. Moscow, 2004.
- Smit, A. *Issledovaniya o prirode i prichinakh bogatstva narodov* [Research on the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. Moscow: Ekonom; Klyuch, 1993.
- Varnalii, Z. S. *Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky* [Small Business: Basics of Theory and Practice]. Kyiv: Znannia, 2008.
- Vyhovska, V. V., and Iliash, O. I. "Malyi biznes Ukrainy: suchasnyi stan i tendentsii rozvytku" [Small Business of Ukraine: Current State and Development Trends]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (2009): 59-64.